O nouă cetate din epoca fierului la Bucecea / Cervicești – Pădurea Găvanului, județul Botoșani (sec. V-III î.hr.)

Alexandru Berzovan, Adela Kovács, Alexandru Nechifor

Rezumat. Problema cetăților ridicate la cumpăna dintre prima și a doua epocă a fierului în spațiul est-carpatic al României ne preocupă de mai multă vreme. Analizând rezultatele scanărilor LIDAR, am observat în zona Șeii Bucecei o serie de anomalii – o posibilă fortificație și posibil trei necropole tumulare. Cercetările arheologice efectuate pe teren au confirmat așteptările noastre. Puținele materiale arheologice recuperate sugerează o datare a cetății pe parcursul secolelor V-III î.Hr. În ceea ce privește datarea necropolelor tumulare, aceasta nu poate fi rezolvată prin simple cercetări de teren.
Cuvinte cheie: Cetăți din a doua epocă a fierului; Spațiul est-carpatic; LIDAR în arheologie; tumuli

A new Iron Age fort at Bucecea / Cervicești - Pădurea Găvanului, Botoșani County (5th-3rd centuries BC). The problem of the fortresses raised at the turn of the Early and the Late Iron Age in the East-Carpathian space of Romania preoccupied us for a long time. Analyzing the results of LIDAR scans we observed in the Bucecea low Ridge area a number of anomalies - a possible fortification and possibly three tumular necropolises. The archaeological research carried out in the field confirmed our expectations. The few archaeological materials recovered suggest a dating of the fortress during the 5th-3rd centuries BC. The dating of the tumulus necropolis cannot be solved trough field researches.
Keywords: Late Iron Age Fortifications, East Carpathian Area, LIDAR in archaeology, tumuli

.....

Introducere

Problema cetăților ridicate la sfârșitul primei epoci a fierului și pe parcursul celei de-a doua epoci a fierului în spațiul est-carpatic al României ne preocupă de mai multă vreme. În anul 2018, Institutul de Arheologie din Iași a încheiat un protocol de colaborare cu ABA Prut – Bârlad, ceea ce ne-a permis accesul la datele rezultate ca urmare a scanărilor LIDAR efectuate pentru bazinele râurilor Prut și Bârlad. Beneficiind de acest excelent instrument de analiză, am putut face deja o serie de

observații importante privind topografia unor fortificații din zona județelor Iași și Vaslui (vezi de ex. Berzovan 2018; 2019), aducând în discuție, totodată, o serie de puncte arheologice noi (Berzovan 2019, p. 80; 2018a).

Extinzând analiza noastră și spre actualul județ Botoșani, am putut sesiza în zona Pădurii Găvan din Șaua Bucecii o serie de anomalii care păreau să indice existența unor lucrări de fortificare necunoscute[1] și a unor posibile necropole tumulare (pl. 3). În toamna anului 2019, împreună cu colegii din cadrul Muzeului Județean Botoșani, am decis să verificăm pe teren acest obiectiv, periegheza efectuată confirmând bănuielile noastre. Rezultatele preliminare le vom prezenta în rândurile de mai jos.

Cadrul geografic

Din punct de vedere geografic (pl. 1/1-2), arealul investigat se află situat în zona Podișului Sucevei, în așa-numita Culme a Siretului ce delimitează spre est valea râului cu același nume, în subunitatea cunoscută sub numele de Șaua Bucecii. Aceasta reprezintă o veche cale de trecere între Culoarul Siretului și Câmpia Jijiei. Relieful se caracterizează prin existența unor platouri structurale largi, cu aspect de coline joase (altitudine maximă de cca. 300-350 m), mărginite de văi largi și puțin adânci. Rețeaua hidrografică este săracă, constând, în general, din pâraie cu curgere temporară, afluenți ai Sitnei din bazinul Jijiei. Obiectivele vizate se află pe dealul Cerviceștilor, mai precis în Pădurea Găvanului, denumită, pe unele hărți, Pădurea Micleștilor (pl. 2/1-2), la hotarele cadastrale dintre comuna Leorda, comuna Mihai Eminescu și orașul Bucecea.

Cetatea de la Bucecea / Cervicești – Pădurea Găvanului (pl. 4/1)

Cetatea este situată pe un platou mărginit la est și la vest de pante abrupte, la cota de 350 m, dominând cu cca. 150-200 m diferență de nivel zonele înconjurătoare mai joase. Punctul oferă o bună vizibilitate atât spre Valea Sitnei, cât și spre sud, până în zona cetăților de la Stânceşti.

Din punct de vedere administrativ, jumătatea estică a cetății se află situată în hotarul orașului Bucecea, iar jumătatea vestică, în hotarul Cerviceștilor, sat din comuna Mihai Eminescu. Pe latura sudică este apărată de un șanț cu o lungime totală de cca. 105-110 m, având o deschidere cuprinsă între 5-6 metri și o adâncime actuală cuprinsă între 1,5-2 m (pl. 6/2). Valul de pământ aferent, situat imediat în spatele șanțului, este puternic aplatizat, greu vizibil; doar în sectorul vestic se poate observa mai bine și aici abia mai atinge înălțimea de 1 m. Tot în partea vestică se

[1] Punctul nu este cunoscut ca atare în literatura de specialitate. Totuși, existența unei cetăți în această zonă este cunoscută localnicilor din comuna Mihai Eminescu (informație amabil oferită de la Prof. univ. dr. Nicolae Ursulescu).

poate observa poarta de intrare, utilizată şi de drumul forestier, simplă, aparent fără niciun fel de amenajări speciale. La cca. 150 m spre nord de aceste elemente de fortificare, platoul se îngustează foarte mult, transformându-se într-o culme deluroasă destul de îngustă. Aceasta a fost la rândul ei închisă printr-un şanţ de apărare cu o adâncime de cca. 2 m şi o lăţime de cca. 10 m (pl. 7/1). Suprafaţa totală a incintei este de cca. 0,9-1 ha. Chiar admiţând posibilitatea ca o parte a platoului să fi fost distrusă ca urmare a alunecărilor de teren, suprafaţa fortificată nu putea să fi fost cu mult mai mare.

Cercetările noastre de teren din interiorul cetăţii au fost îngreunate de existenţa unui covor gros de frunze. Totuşi, din sectorul vestic, din zona pantei am putut recupera câteva mici fragmente ceramice lucrate cu mâna şi fragmente mici de chirpic ars. Continuând investigaţiile în sectorul sud-estic al cetăţii, în apropiere de şanţ, A. Kovács a identificat la suprafaţa solului câţiva chirpici arşi, masivi (pl. 7/3). Ne-am îndreptat atenţia spre acest punct şi am îndepărtat covorul de frunze. Aproape de suprafaţa solului, am putut sesiza existenţa unor cantităţi semnificative de chirpici arşi, masivi, pe alocuri chiar zgurificaţi (pl. 8/5-6), cu amprente de bârne şi nuiele. Am realizat o mică casetă (pl. 7/2) cu dimensiunile de cca. 0,5 x 0,5 m, constatând că – cel mai probabil – ne aflăm în faţa dărâmăturilor unei locuinţe de suprafaţă de dimensiuni apreciabile. Nu ne-am adâncit mai mult de -0,15-0,20 m, pentru a nu afecta complexul. Din dărâmătură am putut recupera câteva fragmente ceramice lucrate cu mâna şi la roată şi un fragment dintr-un obiect de fier fragmentar, imposibil de determinat. Am marcat punctul în vederea efectuării unui viitor sondaj.

Materialul arheologic recuperat este puţin, dar reprezentativ. Ceramica lucrată la roată este puternic fragmentată şi greu de încadrat tipologic (pl. 8/1-4). Este interesantă prezenţa unui fragment dintr-o ceaşcă bitronconică de dimensiuni reduse (pl. 8/2). În acest moment optăm pentru o datare *provizorie* a vestigiilor între secolele V-III î.Hr., urmând ca viitoare cercetări arheologice invazive să ne conducă spre precizări cronologice mai precise.

Posibilele necropole tumulare

Cercetările noastre de teren au confirmat existenţa în apropierea cetăţii a trei grupări de movile. Le vom descrie succint în cele ce urmează.

Primul grup, pe care l-am denumit provizoriu necropola tumulară 1 (pl. 4/2, pl. 6/1), constă în şase movile, dintre care patru sunt mai bine păstrate şi două sunt puternic aplatizate. În acest punct este localizat, în Repertoriul Arheologic al Judeţului Botoşani, aşa numita „Movilă a Cerviceştilor” (Şovan 2016, p. 292-293).

T 1. Aplatizat. Diametru de cca. 12 m, înălţime păstrată de cca. 0,5-1 m.

T 2. Aplatizat. Diametru de cca. 12 m, înălţime păstrată de cca. 0,5 m.

T 3. Bine conservat. Diametru de cca. 21-22 m, înălțime păstrată de cca. 2 m.

T 4. Bine conservat. Diametru de cca. 20-21 m, înălțime păstrată de cca. 2 m.

T 5. Bine conservat. Ușor alungit ca formă, 14,5 m x 21 m, înălțime de cca 1,5 m.

T 6. Bine conservat. Diametru de cca. 15 m, înălțime între cca. 0,5-1 m.

Al doilea grup, denumit provizoriu necropola tumulară 2 (pl. 5/1), este situat în pădure, la cca. 250 m spre nord și constă în trei movile, dispuse în plan într-o formă oarecum triunghiulară.

T 1. Bine conservat. Diametru de cca. 22 m, înălțime între 0,5-1 m.

T 2. Bine conservat. Diametru de cca. 20 m, înălțime între 0,5-1 m.

T 3. Aplatizat. Diametru de cca. 20 m, înălțime de cca 0,5 m.

Al treilea grup, denumit necropola tumulară 3 (pl. 5/2), este situat la cca 270 m nord-est de al doilea și la cca. 100 m sud de valul cetății.

T 1. Bine conservat. Diametru de cca. 22 m, înălțime între 1,5-2 m.

T 2. Aplatizat, afectat de lucrări moderne, traversat de drumul forestier; diametru de cca. 18 m, înălțime între 0,5-1 m.

T 3. Aplatizat. Diametru de cca 16 m, înălțime de cca. 0,5 m.

Chiar dacă dimensiunile nu impresionează, considerăm că este destul de puțin probabil să fie vorba de movile de hotar ridicate în perioada medievală. Din experiența noastră de teren, am observat că, de regulă, acestea prezintă diametre mult mai reduse, mult sub 10 m și forme mult mai „țuguiate". Aici, în schimb, avem de-a face cu movile formate din cantități foarte mari de pământ, ori cu greu se justifică un asemenea efort de muncă pentru rezolvarea unor hotărnicii. Mai degrabă, hotărniciile par să fi fost stabilite după monumente deja existente pe teren, care funcționează ca repere fixe, cum observăm adesea în documentele medievale și premoderne moldovenești. În lumina acestor observații, considerăm că, cel mai probabil, obiectivele investigate de noi reprezintă trei necropole tumulare.

Judecând după gruparea lor într-un areal restrâns în imediata vecinătate a cetății, considerăm că există posibilitatea ca măcar una din cele trei grupări de tumuli să reprezinte necropola aristocrației cetății. Totuși, în lipsa săpăturilor arheologice, preferăm să păstrăm rezervele științifice de rigoare, fiind posibil ca ele să fi fost ridicate în alte perioade (pre)istorice.

Considerații finale

Deși ne aflăm într-un stadiu incipient al cercetării, considerăm că rolul principal al cetății de la Pădurea Găvanului a fost de a supraveghea accesul dinspre Valea Siretului spre Câmpia Jijiei prin Șaua Bucecii. Deși căile moderne de comunicație urmează firul văilor, în perioadele mai vechi este foarte posibil să se fi preferat culmile dealurilor. Coborârea pe la Bucecea pe valea Sitnei sau pe traseul Călinești – Cucorăni – Botoșani implica, pe alocuri, traversarea unor ravene, văi,

zone mlăștinoase. Era mult mai ușor să se folosească drumuri de culme. Pantele erau mai accesibile și se evitau zonele înmlăștinite. Prezența tumulilor se constituie, desigur, într-un argument suplimentar, o privire atentă asupra situației din Câmpia Moldovei relevându-ne, uneori, adevărate „aliniamente" de movile pe culmile colinelor care par să jaloneze adevărate „drumuri" preistorice.

În ce privește cetatea, judecând după dimensiunile ei destul de reduse, ar fi putut să joace rolul de „satelit" al celor două mari cetăți de la Stânceşti-*Bobeica*, situate la mai puțin de 8 km spre sud. În imediata apropiere avem, de asemenea, semnalate așezări din perioada sec. V-III î.Hr. la Cucorăni-*Ceir* (Șovan 2016, p. 288-299), Leorda-*Vatra Satului* (Șovan 2016, p. 261), etc. Mai există în zonă și alte posibile puncte de interes vizibile pe scanările LIDAR și care urmează să fie verificate de noi în perioada următoare.

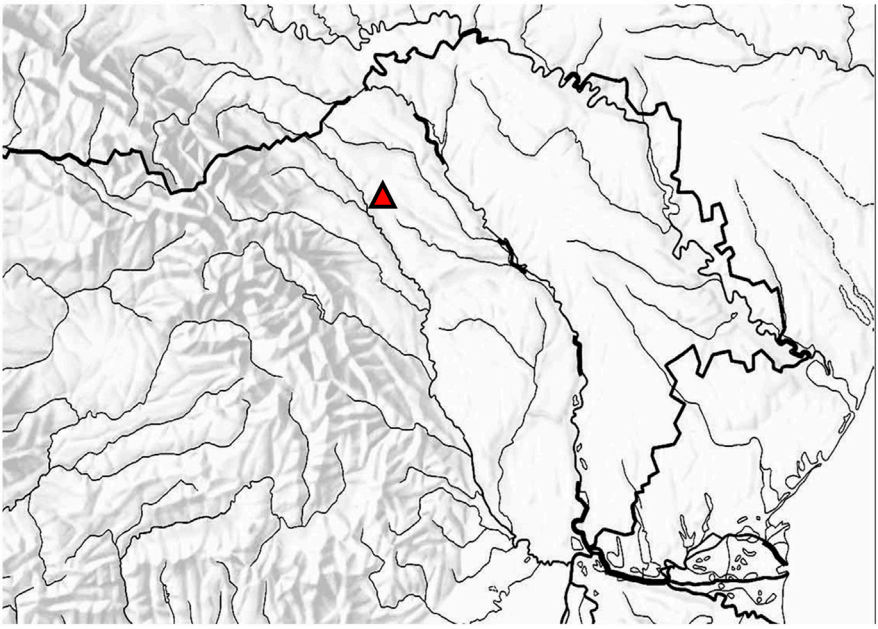
Bibliografie

Berzovan 2018: A. Berzovan, *Observații privind cetatea getică de la Cotnari - Dealul Cătălina, jud. Iași,* în: L. Munteanu, C.-D. Nicola, G. M. Talmațchi (eds.), *Studia Numismatica et Archaeologica. In honorem magistri Virgilii Mihăilescu Bîrliba oblata*, București - Piatra Neamț, 2019, p. 325-334.

Berzovan 2018a: A. Berzovan, *Preliminary considerations regarding the Geto-Dacian fortress (1st century BC - 1st century AD) from Todirel - Dealul Bobeica (Bârnova commune, Iași County)* în: C. M. Lazarovici, A. Berzovan (eds.), *Quaestiones Praehistoricae, Studia in Honorem Professoris Vasile Chirica*, București - Brăila, 2018, p. 289 - 295.

Berzovan 2019: A. Berzovan, *Cetăți din Epoca Fierului în zona nordică a Podișului Central Moldovenesc (sec. V-III î.Hr.)*, Acta Musei Tutovensis XV, 2019, p. 77-101.

Șovan 2016: O. L. Șovan, *Repertoriul arheologic al județului Botoșani*, ed. II, Botoșani, 2016.

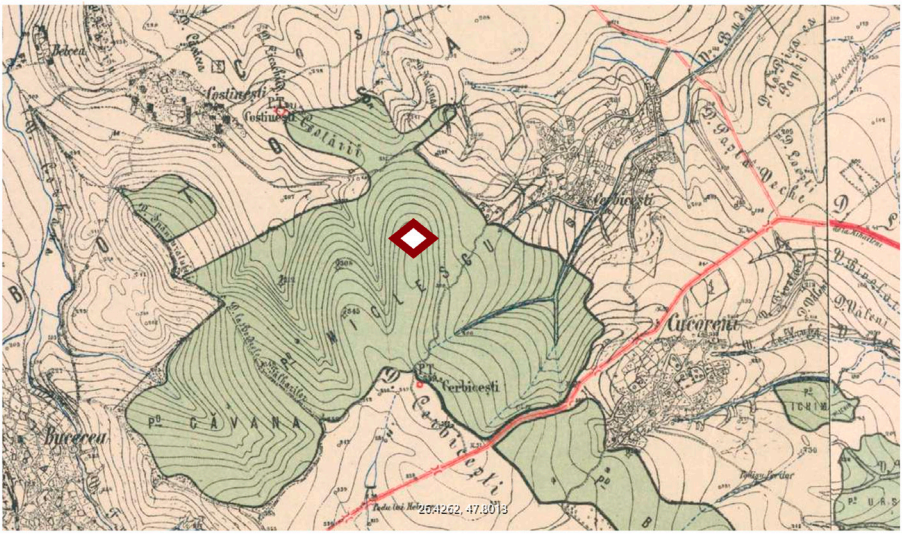

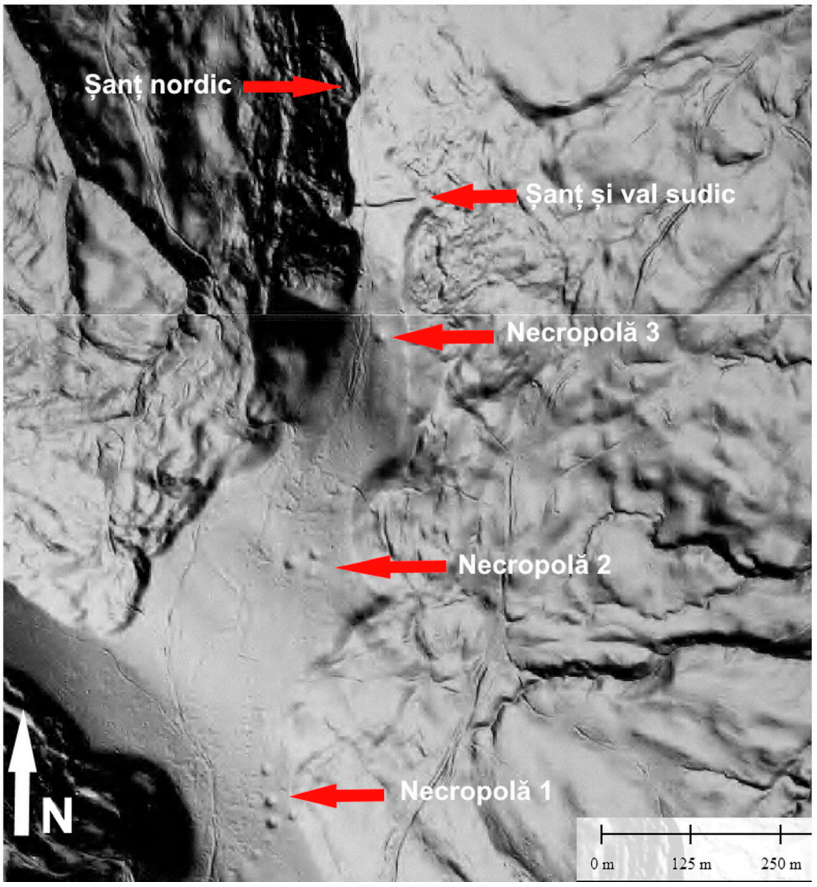
1

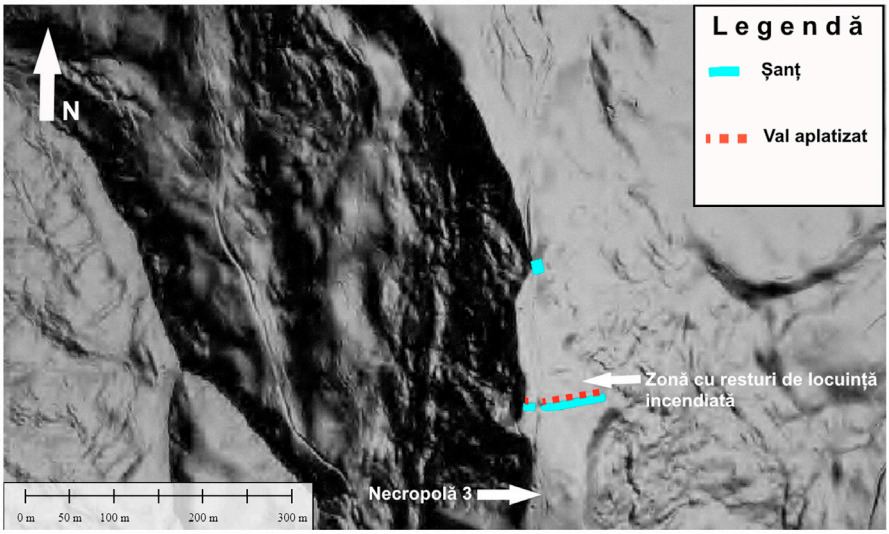
2

Pl. 1. 1. Poziția obiectivelor discutate în spațiul est-carpatic; 2. Cetatea și cele trei necropole (imagine satelitară Google Earth, prelucrată de A. Berzovan)
Pl. 1. 1. Position of the objectives in the East Carpathian Area; 2. The fortress and the three necropolises (Google Earth satellite imagery, edited by A. Berzovan)

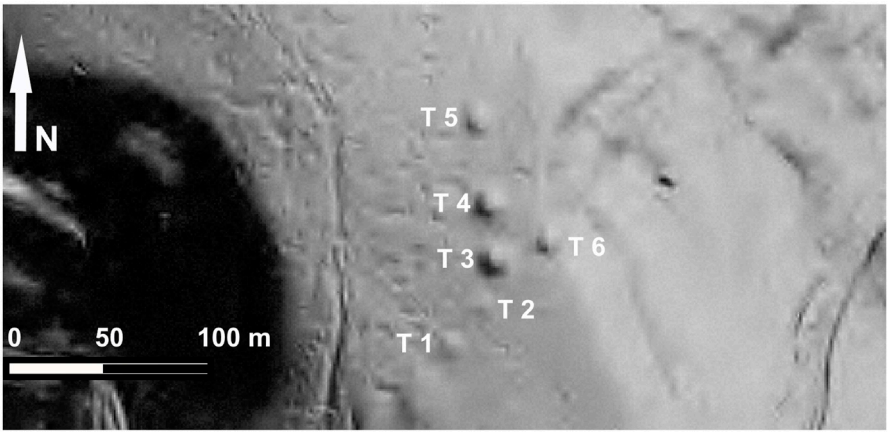

Bucecea
Costinești
Cervicești
Cucorani
Pd. GĂVANA
Pd. Cervicești
Pd. Galații
Pd. Costinești
Pd. Cerbicești
Pd. Cucorani
Pd. Mateiu
Pd. Bisericii
Pd. Cerbicești
Pd. Gavanului
Pd. Cervicești
Pd. Costinești
Pd. Cucorani

Pl. 3. 1. Scanare LIDAR de ansamblu cu obiectivele vizate de cercetările noastre de teren
Pl. 3. 1. General LIDAR scan with all the discussed objectives

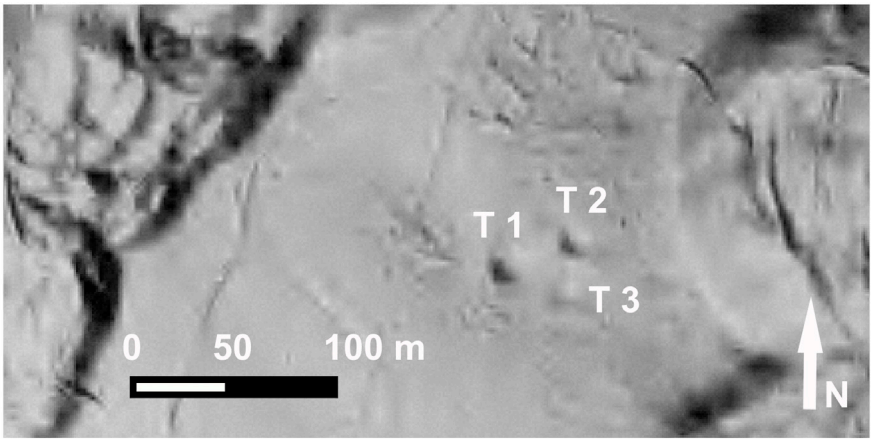

1

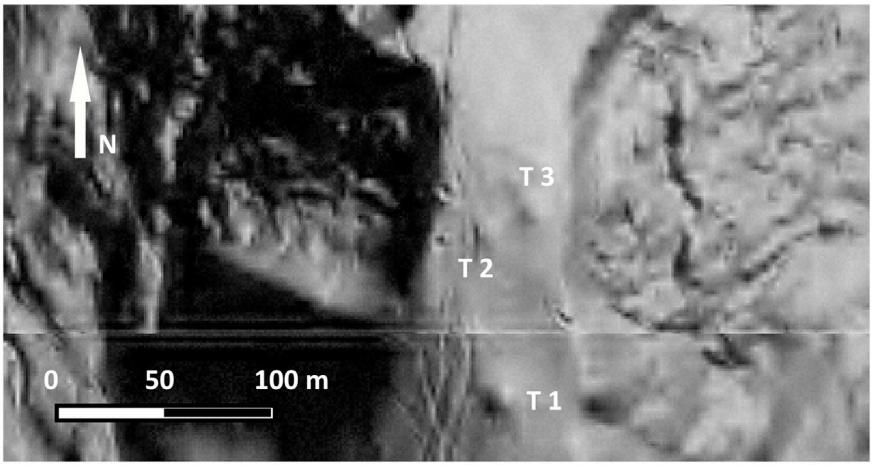

2

Pl. 4. 1. Cetatea de la Bucecea / Cervicești - *Pădurea Găvanului*, scanare LIDAR; 2. Necropola tumulară nr. 1, scanare LIDAR
Pl. 4. 1. The fortress of Bucecea / Cervicești - *Pădurea Găvanului*, LIDAR scan; 2. Tumular necropolis no. 1, LIDAR scan

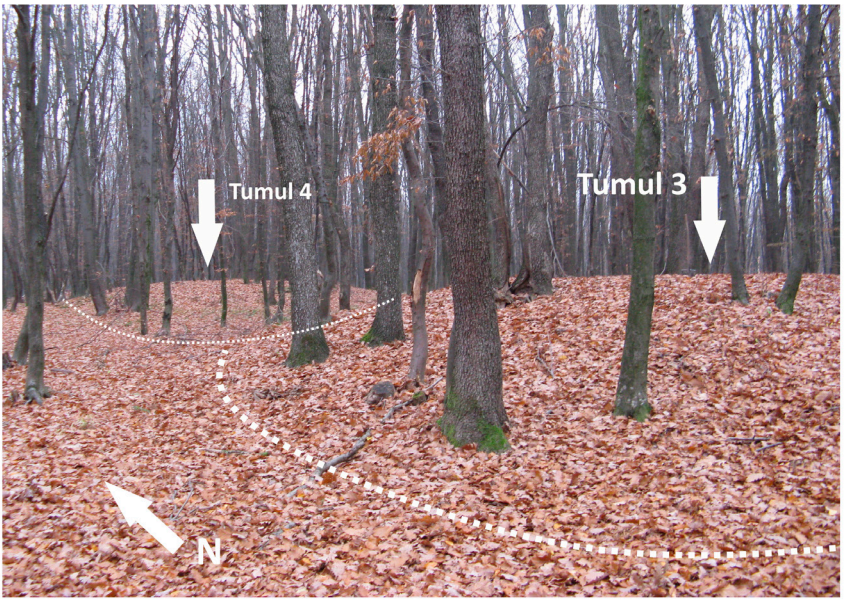

1

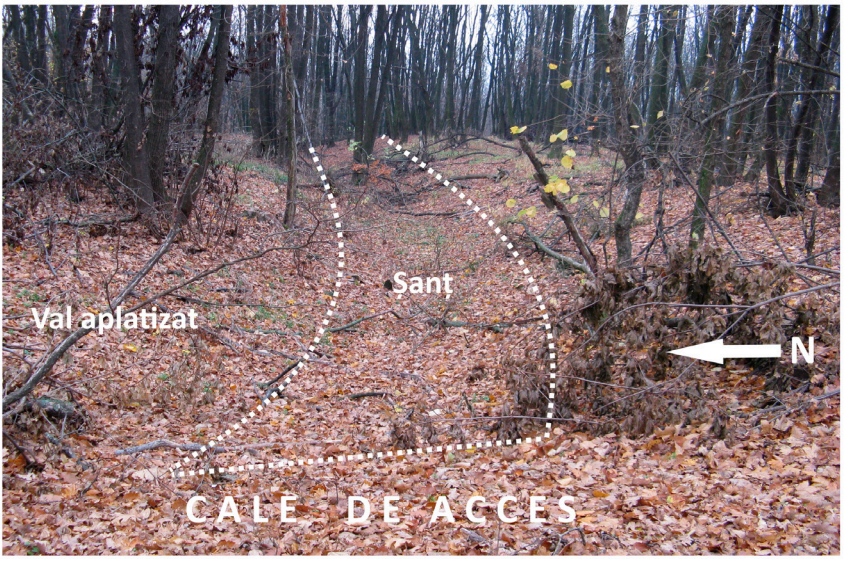

2

Pl. 5. 1. Necropola tumulară nr. 2, scanare LIDAR; 2. Necropola tumulară nr. 3, scanare LIDAR
Pl. 5. 1. Tumular necropolis no. 2, LIDAR scan; 2. Tumular necropolis no. 3, LIDAR scan

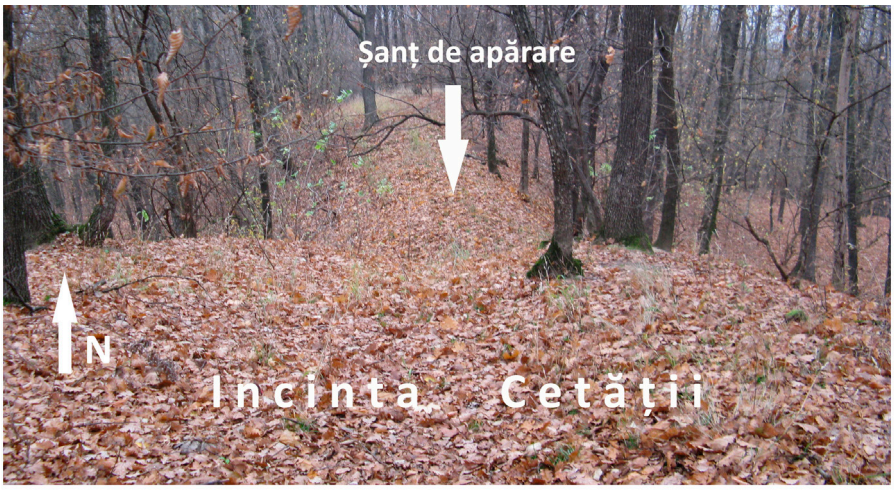

1

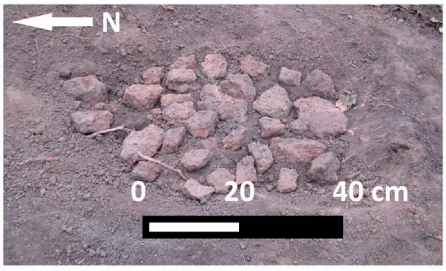

2

Pl. 6. 1. Necropola tumulară 1: T3 și T4 (foto A. Kovács); 2. Șanțul sudic al cetății de la Bucecea / Cervicești - *Pădurea Găvanului* (foto A. Kovács)
Pl. 6. 1. Tumular necropolis 1: T3 and T4 photo A. Kovács); 2. The southern ditch of Bucecea / Cervicești-*Pădurea Găvanului* fortress (photo A. Kovács)

1

2

3

Pl. 7. 1. Șanțul de nord al cetății de la Bucecea / Cervicești - *Pădurea Găvanului* (foto A. Kovacs); 2. Aglomerare de chirpici arși (foto A. Kovács); 3. Chirpici arși (foto A. Kovács)
Pl. 7. 1. The northern ditch of Bucecea / Cervicești - *Pădurea Găvanului* fortress (photo A. Kovacs); 2. Conglomerate of burned adobe (photo A. Kovács); 3. Burned adobe (photo A. Kovács)

Pl. 8. 1-4. Bucecea / Cervicești - Pădurea Găvanului. Fragmente ceramice lucrate cu roata și cu mâna; 5-6. Fragmente de chirpici arși și vitrifiați
Pl. 8. 1-4. Bucecea / Cervicești - *Pădurea Găvanului* fortress. Wheelmade and handmade pottery; 5-6. Fragments of burned adobe